

**МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ**

**ПРИСВЯЧЕНОЇ 105-РІЧЧЮ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
ПРОФЕСОРА ЯКОВА ДАВИДОВИЧА КІРШЕНБЛАТА**

УДК: 612(092)(477.85)

ЯСКРАВА ОСОБИСТІТЬ

До 105-ї річниці від дня народження

Якова Давидовича Кіршенבלата

Бойчук Т.М., Мислицький В.Ф., Ткачук С.С.

Вищий державний навчальний заклад України "Буковинський державний медичний університет", м. Чернівці

Усього шістдесят вісім років земного життя подарувала Доля цій незвичайній людині.

П'ятнадцятилітнім юнаком, з провінційного Тифлісу (нині Тбілісі), відправився він у Ленінград (зараз Санкт-Петербург) із твердим наміром присвятити себе науці. Юний вік став на заваді для вступу в Ленінградський університет. Однак палке бажання вчитися, цілеспрямованість, висока внутрішня дисципліна перемогли. Спочатку в якості вільного слухача, а потім повноправного студента, Яків Давидович долає університетський курс і у віці двадцяти років закінчує біологічний факультет Ленінградського університету за спеціальністю "зоологія".

З 1931 року Яків Давидович працює лаборантом біологічного факультету, з 1932 по 1934 - науковим співробітником, з 1934 по 1937 р. - аспірантом, з 1937 по 1941 р. - асистентом.

За цим телеграфним переліком - десять років життя, які стали першим етапом наукової діяльності майбутнього видатного вченого.

На той час Ленінградський університет мав потужну біологічну школу. Її видатними представниками були всесвітньо відомі професори В.А. Догель, К.М. Дерюгін, Ю.А. Філіпченко, Н.А. Буш, Ю.Л. Полянський та ін. Це був "золотий" період розвитку світової і російської зоології.

Найбільш авторитетним і шановним вчителем, про якого Яків Давидович усе життя згадував із пієтетом, був професор Валентин Олександрович Догель. Енциклопедично освічений, європейського вишколу, поліглот, інтелігент із діда-прадіда, він дійсно був взірцем для молодого допитливого студента. Перша монографічна робота, виконана Я.Д. Кіршенבלатом "Закономерности динамики паразитофауны мышевидных грызунов" (1938, Изд. Ленинград. Унив., 92 с), була фрагментом

великої наукової теми, яку запланував В.А. Догель і яка знайшла своє продовження в роботах його учнів.

Здібного науковця - Я.Д. Кіршенבלата, помітили і всіляко старалися підтримати старші колеги. Його обирають вченим секретарем Ленінградського відділення АН СРСР за фахом "біологія". Тут він має змогу спілкуватися з видатними вченими-академіками - Л.А. Орбелі, О.О. Ухтомським, О.Д. Сперанським.

О.О. Ухтомський - видатний нейрофізіолог, творець вчення про доміную, яке й сьогодні сповідує сучасна наука та клініка, шанував талановитого молодого науковця і, як розповідав Яків Давидович, "он называл меня - Яшенька".

У цьому науковому середовищі панували ідеї нервізму і вони, в силу своєї новизни і актуальності, оволодівали свідомістю тодішньої наукової молоді. Потрібно, однак, віддати належне науковій далекоглядності Якова Давидовича, який, можна сказати при загальному поклонінні імперативу нервової системи, віддавав належне гуморальним компонентам регуляції і, в першу чергу, ендокринній системі. У той час ендокринологія була описовою дисципліною, за майже повної відсутності наукової інформації про походження і причини розвитку більшості ендокринних захворювань. Однак усіма цими важливими, цікавими і необхідними практичній медицині питаннями Яків Давидович зможе зайнятися тільки через п'ять років, бо свої жорстокі корективи в мирні плани і сподівання внесе війна. У блокадному Ленінграді, де фронт був навкруги, він іде добровольцем до лав діючої армії.

Велика потреба армії у кваліфікованих лікарях сподвигла Якова Давидовича до отримання дру-

гої вищої освіти - медичної. У жовтні 1942 р. він поступає до І Ленінградського медичного інституту, який закінчує вже по війні (червень 1948 р.).

Після демобілізації він працює в Інституті акушерства і гінекології АН СРСР. Це другий період активної наукової діяльності вченого і він прийшовся на етап інтенсивного розвитку ендокринології. Накопичена до того часу інформація свідчила про важливість ендокринної системи в регуляції функцій організму, хоча теза домінуючої ролі центральної нервової системи сумніву не підлягала.

У 1944 р. відбулася подія, яка навіть у спеціалістів викликала здивування і певний скепсис. Ернст і Берта Шарери і окремо від них - В. Баргман описали феномен нейросекреції, тобто, наявність ендокринної функції у частини нервових клітин головного мозку, що вносило розуміння в механізми взаємодії нервової і ендокринної систем організму.

У подальшому (приблизно через п'ятдесят років) це призведе до формування нової галузі в медицині і біології - нейроімуноендокринології. Наукова прозорливість Якова Давидовича проявилася вже тоді і в подальшому низка дисертаційних робіт, які були виконані під його керівництвом, присвячені саме цій науковій проблематиці. Але це було пізніше, а тоді... У доносі до НКВД медсестра Тимошук повідомила, що всі лікарі кремлівської лікарні, які лікували вождів, були шкідниками - вони старалися різними способами звести їх у могилу. Її удостоїли ордена Леніна за пильність, а всіх професорів, більшість з яких були євреї, заарештували.

Так у 1952 році фабрикується "справа кремлівських лікарів". Насправді ж, це був антисемітський шабаш, і невідомо як би він закінчився, якби смерть Й.В. Сталіна в березні 1953 року не зупинила його.

Однак, поки справа "розкручувалася", дуже багато учених, лікарів поспіхом покидали Москву і Ленінград, намагаючись втекти подалі від енкаведиського терору. Саме завдячуючи цим подіям багато периферичних ВНЗ колишнього СРСР збагатилися провідними вченими з багатьох галузей медицини та біології.

Так розпочався третій (чернівецький), найбільш продуктивний період творчої діяльності Я.Д. Кіршенבלата як науковця, педагога, популяризатора науки.

Для початку він блискуче освоїв нову для нього дисципліну - нормальну фізіологію, причому настільки досконало, що його лекції приходили слухати практичні лікарі.

Яків Давидович започаткував в інституті нову наукову тематику, яка впродовж чверті століття була визначальною і зараз продовжує працювати, уже на сучасному рівні розвитку науки.

Під його керівництвом були виконані два десятки кандидатських дисертацій, а плідні ідеї, закладені ним, лягли в основу докторських дисертацій Г.І. Ходоровського, Н.М. Малишенко, В.П. Пішака, В.Ф. Мислицького, С.С.Ткачук.

Емануїл Кант сказав: "хто чітко мислить - чітко викладає". Яків Давидович повністю відповідав цьому визначенню. Написані ним книги (Практикум по ендокринології. Изд.-во "Высшая школа", М., 1969, 258 с; Общая эндокринология. Изд.-во "Высшая школа", М., 1971, 384 с; Сравнительная эндокринология. Изд.-во "Наука", М., 1973, 175 с; Телергоны - химические средства взаимодействия животных. Изд.-во "Наука", М., 1974, 127 с.) викладені чітким, доступним, лапідарним стилем, і до цього часу несуть корисну інформацію.

Всесоюзні, дуже ґрунтовні і солідні видання: "Природа" і "Знание - сила", вважали за честь співпрацювати з Яковом Давидовичем, який був до всього, ще й чудовим популяризатором біологічної науки.

Більше піввіку він присвятив вивченню життя, його законів і таємниць, і щедро ділився своїми науковими надбаннями з людьми. Його ідеї продовжують втілювати в науці учні його учнів - його "наукові онуки та правнуки". Започаткований ним науковий напрямок - дослідження взаємозв'язків нервової та ендокринної систем, їх спільна роль у регуляції функцій організму - з успіхом розробляється вже на новому, молекулярному рівні, співробітниками кафедри фізіології, яка нині носить ім'я Якова Давидовича Кіршенבלата. А на спогадах сучасників про його безкомпромісність у науці, високу вимогливість до себе, що поєднувалися з надзвичайною загальною ерудицією, інтелігентністю, тактовністю виховується вже не перше покоління молодих науковців.

Незбагненна і справедлива властивість часу - з його плином не применшуються, а возвеличуються достойні постаті - повною мірою стоєть особистості Якова Давидовича Кіршенבלата.